

Отримано: 13 лютого 2020 року

Прорецензовано: 17 лютого 2020 року

Прийнято до друку: 20 лютого 2020 року

e-mail: rhoksanka@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2020-10(78)-38-40

Ріба-Гринишин О. М. Лексико-семантичне поле «Erdölkrise» в німецькій мові. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2020. Вип. 10(78). С. 38–40.

УДК: 811.112

Ріба-Гринишин Оксана Михайлівна,
кандидат філологічних наук, доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «ERDÖLKRISSE» В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ**

У статті представлено результати дослідження лексико-семантичного поля «Erdölkrise» в німецькій мові. Охарактеризовано польову структуру термінології нафтової промисловості та місце фахової лексеми «Erdölkrise», її дефінітивне значення та походження. Термінологія, пов'язана з ключовим поняттям, розглядається як термінологічне поле, складові компоненти якого відібрано за допомогою семантико-логічного критерію. Термінологічне поле «Erdölkrise» охарактеризовано як ядерно-периферійну структуру. На основі логіко-поняттєвих та предметно-семантичних ознак виокремлено чотири лексико-тематичні групи. Проаналізовано словотворчі типи досліджуваних термінів: терміни-складні слова, терміни-словосполучення та терміни-аббревіатури. Обґрунтовано системність терміносистеми нафтової промисловості та роль лексико-семантичного поля «Erdölkrise».

Ключові слова: термін, термінологія, лексико-семантичне поле, польова структура, ядро, периферія.

Oksana M. Riba-Hrynyshyn,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Philology and Translation
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas**LEXICAL AND SEMANTIC FIELD «ERDÖLKRISSE» IN GERMAN**

The results of the study of the lexical and semantic field «Erdölkrise» in German are presented in the article. The field structure of the oil industry terminology and the place of the «Erdölkrise» professional lexical unit, its definitive meaning and origin are characterized. Newspaper and magazine professional articles and television reviews of the economic and socio-political situation in the world in the spring of 2020 were the factual material of the study. Corpus of terms, related to the key concept of «Erdölkrise», is considered as a terminological field in the German-speaking terminology of the oil industry the components of which have been sampled using a semantic-logical criterion. The oil industry's terminology for the term under study is a «field» that gives it precision and uniqueness and beyond which the word loses its characteristic of the term. With regard to the key term «Erdöl», the professional lexical unit «Ölkrise» will be a peripheral, that is, an interdisciplinary term of oil, economic and socio-political terminology.

The Erdölkrise terminological field is characterized as a core and margin structure. The core of the field is formed by terms that denote the relationship in the world market and the features of decrease in demand for oil and drop of prices. The periphery of the terminological field is represented by general scientific and economic terms. On the basis of logical and conceptual and subject-semantic features, four lexical-thematic groups are distinguished: basic parameters, oil production and refining, pricing policy, world community. The word-forming types of the studied terms are analyzed: terms-compound words, terms-phrases and terms-abbreviations. The systematic system of the oil industry's terminology and the role of the lexical and semantic field «Erdölkrise», which reflects the interdependence and hierarchy of all concepts of the oil industry, are substantiated.

Key words: term, terminology, lexical and semantic field, field structure, core, periphery.

Постановка проблеми. Нафта, як цінний природний ресурс відома людству ще чотири тисячі років тому, а перші нафтові свердловини були пробурені в Китаї в IV столітті. Впродовж віків нафта впевнено стала основою світового паливно-енергетичного комплексу, найефективнішим й найзручнішим паливом. Тому термінологія нафтової промисловості – це лексика, що інтенсивно постійно розвивається й активно взаємодіє з іншими пластами мови. Проте 2020 р. став безпрецедентним викликом для світової нафтової промисловості. На світовому ринку нафти відбувся рекордний обвал вартості чорного золота. З огляду на сучасну глобальну економічну кризу фахова мова нафтової промисловості активно послуговується лексичними одиницями на позначення понять, пов'язаних з Третьою світовою нафтовою кризою. Тому **актуальність** наукової розвідки полягає у дослідженні лексико-семантичних та функціональних особливостей термінологічного поля «Erdölkrise», яке зважаючи на теперішню ситуацію набуває нового розвитку.

Аналіз теоретичного доробку. Усі терміни нафтової промисловості об'єднані в лексико-семантичне поле досліджуваної термінології. Принципи системного аналізу лексики вивчали німецькі науковці Г. Інсен, Л. Вайсгербер та Й. Трір, а також О. В. Суперанська, Д. С. Лотте, В. П. Даниленко, А. А. Уфімцева, С. П. Денисова, М. П. Кочерган та інші.

Вайсгербер Л. стверджує, «щоб зрозуміти значення окремого слова, треба зобразити все поле і знайти в його структурі місце цього компонента» [цит. за 6, с. 11]. У термінологічній енциклопедії О. Селіванової зазначено, що «лексико-семантичне поле – парадигматичне об'єднання лексичних одиниць певної частини мови за спільність інтегрального компонента значення [архісеми] [3, ст. 281].

Виклад основного матеріалу. Термінологія для терміна – і є те «поле», яке дає йому точність та однозначність і поза яким слово втрачає свою характеристику терміна. Термінологічне поле замінює йому контекст і виступає найсуттєвішою ознакою, яка відрізняє терміни-слова від звичайних слів. Поле – це своєрідний простір існування терміна, всередині якого він володіє всіма ознаками, які характеризують його [5, с. 111]. Л. Зайферт виділяє чотири головні ознаки поля: присутність, безперервність, цілісність та історичність [8, с. 49]. Присутність визначається тією обставиною, що жодним словом не можна нехтувати, якщо ми хочемо зрозуміти зміст якогось із слів у полі. Окреме слово може бути зрозумілим тільки у контексті всієї сукупності. Мовне поле повністю відтворює реальний світ, тобто поняттєву картину певної мовної

спільності (цілісність). Поле – це не тільки факт мовної структури, але і факт мовної історії: мови розвиваються на основі їхнього розмежування, яке має історичний характер (історичність). Мова покриває реальність без прогалів, члени поля суцільно взаємопов'язані (безперервність). Дослідження будь-яких явищ в галузі спеціальної лексики слід здійснювати з урахуванням структурних закономірностей та системних відносин всередині терміносистеми. Проте не слід бути занадто категоричним у твердженні, що лише у своєму полі термін точний та однозначний, а за його межами втрачає вказані властивості терміна. Адаже семантичні поля (в тому числі і термінологічні) – це класи, які перетинаються. Не існує єдиного поділу словника на семантичні поля, з будь-якого семантичного поля через певний ланцюжок опосередкованих ланок можна потрапити в інше поле [1, с. 251].

Вивчення процесів взаємодії у термінологічному полі повинно ґрунтуватися на визнанні того факту, що поле відбиває стратифікаційну структуру термінології, тобто її наповненість та розподіл термінологічних понять за шарами ієрархії.

Структура термінологічного поля німецької термінології нафтової промисловості має центр (ядро) і периферію. До центру входять ключові терміни з яскравим інтегральним значенням, периферія характеризується значно ширшою частотністю вживання термінів. Ядерно-периферійна структура досліджуваної термінології дозволяє виокремити серед вузькоспеціальної лексики центри окремі мікрополя, які в свою чергу містять певну кількість лексико-семантичних груп, які об'єднують термінологічні одиниці за більш специфічними тематичними ознаками.

Об'єктом дослідження виступає поле «Erdölkrise» / «Ölkrise». Вперше цей науково-технічний термін, як і аналогічний в українській мові «нафтова криза» з'являється тільки у 70-х роках ХХ ст., коли світ вперше заговорив про Першу нафтову кризу 1973 р, яка відома також під назвою «нафтове ембарго», пізніше була Друга нафтова криза 1979 року, Падіння цін на нафту 1985-1986 рр., «Бензинові бунти» 2000 р., Процес падіння нафтових котирувань 2014 р. і з упевненістю можемо говорити про Світову або Третю нафтову кризу 2020 р. Спалах коронавірусу став «чорним лебедем» для світової економіки. 6 березня 2020 р. найбільший нафтовий картель на чолі із Саудівською Аравією не зміг домовитися з Росією про зниження обсягів видобутку нафти на тлі скорочення попиту. Ціни на нафту просто обвалилися [2]. Весь світ говорить і пише тільки про коронавірус та світову економічну кризу. На фоні глобальної суспільної стагнації у термінологію нафтової промисловості активно входять нові терміни і поняття. Світова нафтова криза породжує ряд вузькоспеціальних термінологічних одиниць, якими особливо активно оперують фахівці, експерти, політики та журналісти. Світові засоби масової інформації рясніють заголовками «Eine Ölkrise der anderen Art» (16.03.2020), «Ein Ölpreis-Einbruch ohne historisches Vorbild» (09.03.2020) – Süddeutsche Zeitung, «Ölstaaten wollen Fördermenge drosseln» (13.04.2020), «OPEC-Länder wollen weniger Erdöl fördern» (10.04.2020) – Deutsche Welle, «Der SMI schliesst mit einem Minus von 5,6% – Erdöl-Krise und Coronavirus sorgen für Kurssturz bei Aktien» (09.03.2020), «Der Öl-Crash führt zur Währungskrise» (09.03.2020) – Neue Zürcher Zeitung, «Die dritte Ölkrise ist da – Ausnahmezustand mit Chancen?» (08.04.2020) – finanzen.net, «Die Erdölkrise und die Folgen für die Wirtschaft» (22.04.2020) – euronews. та багато інших.

Як зазначалося вище, термін «Erdölkrise» з'являється тільки у 70-х роках минулого століття, хоча нафту людство виявило й почало використовувати ще в VI-V тис. до Різдва Христового, у другій половині XIX ст. її видобуток досяг промислових масштабів, а в ХХ ст. разом з природним газом становив основу паливно-енергетичного балансу світу. Тому «Erdöl-Lexikon. Mit einem englisch-deutschen Fachwörterverzeichnis / [Hrsg. Dr.-Ing. G. H. Lehmann]. Mainz-Heidelberg : Verlagsanstalt Hüthing und Dreyer GmbH., 1964. 345 s. (4., wesentlich erweiterte Auflage)» навіть не містить цього терміна.

Langenscheids Grosswörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Berlin; München; Wien; Zürich; New York : Langenscheids, 2003. 1216 s. пропонує наступну дефініцію досліджуваного терміна:

Ölkrise die, e-e politische od. wirtschaftliche Krise, die entsteht, wenn es nicht genug Erdöl gibt od. das Öl zu teuer wird.

Дане визначення суперечливе Третій нафтовій кризі (2020 р.): «Der Welt droht die dritte große Ölkrise. Aber diesmal sind ihre Ursache nicht etwa steigende, sondern fallende Preise» [7].

Фактичний матеріал дослідження взято з газетно-журнальних фахових статей та телевізійних оглядів економічної та суспільно-політичної ситуації в світі навесні 2020 р.. Слід зазначити також, що важко ідентифікувати термін «Ölkrise» як суто науково-технічний. Розглядаючи польову структуру термінології нафтової промисловості, розуміємо, що досліджувана фахова лексема «Ölkrise» буде периферійною до ключового терміна «Erdöl», тобто це міжгалузевий термін нафтової, економічної та суспільно-політичної термінології.

Весь корпус німецькомовної термінології, яка пов'язана з ключовими поняттями «Erdölkrise», розглядаємо як термінологічне поле, складові компоненти якого відібрано за допомогою семантико-логічного критерію. Диференційними ознаками при побудові поля виступали відношення окремих елементів поля до термінології нафтової промисловості.

Термінологічне поле «Erdölkrise» містить, наприклад, наступні терміни: *der Ölpreis, der Ölimporteur, steigende Preise, fallende Preise, der Preisverfall, die Organisation Erdöl exportierender Staaten (OPEC), die Rezession, das Fass Rohöl, der Produktionsüberschuss, die Ölschwemme, die Ölförderung, der Ölmarkt, die Ölbranche, eine Kürzung der Fördermenge, den Markt stabilisieren, der stärkste Einbruch, die Opec-Mitglieder, der Preiskrieg, Barrel, sinken, importabhängig, der Ölpreisverfall, die Reduzierung, der Benzinpreis, der Crash am Ölmarkt, ein Kollaps des Ölmarktes, makroökonomische Destabilisierung, der Konkurrent, im Krisenmodus sein, die Förderquote, die Ölsorte Brent, die Internationale Energie-Agentur (IEA), der Ölmarktausblick, der Ölpreisschock, die Sorte WTI, der Absturz beim Ölpreis, das Öl-Geschäft* та інші.

Аналіз термінополя «Erdölkrise» показує, що традиційно ядро поля формують терміноодиниці, які позначають взаємовідносини на світовому ринку та особливості зниження попиту на нафту та падіння цін на "чорне золото", наприклад: *der Ölpreis, der Ölimporteur, das Fass Rohöl, die Ölsorte Brent, die Organisation Erdöl exportierender Staaten (OPEC), der Crash am Ölmarkt, der Ölmarktausblick, ein Kollaps des Ölmarktes, die Ölförderung*.

Периферія термінологічного поля представлена загальнонауковими та загальноекономічними термінами, наприклад: *makroökonomische Destabilisierung, die Rezession, die Reduzierung, importabhängig, der Produktionsüberschuss, der Preiskrieg, steigende Preise, fallende Preise*.

Л. П. Ступін вважає, що у кожній термінологічній системі виділяється певна кількість базових термінів, які є ключовими елементами у дефініціях і, відповідно, у породженні значень інших членів терміносистеми, з'являються в ролі струк-

турно-функціональних ядер тематичних груп термінів» [4, с. 188- 196]. Термінологічне поле «Erdölkrise» можна поділити і на поля нижчого рівня (мікрополя) та лексико-тематичні групи, наприклад:

основні параметри: *die Rezession, das Fass Rohöl, die Ölschwemme, Barrel, die Ölbranche, im Krisenmodus sein, den Markt stabilisieren, der Ölmarkt, der Crash am Ölmarkt, ein Kollaps des Ölmarktes, makroökonomische Destabilisierung, die Ölsorte Brent, die Sorte WTI*;

- видобуток і переробка нафти: *der Produktionsüberschuss, die Ölförderung, eine Kürzung der Fördermenge, die Förderquote, die Ölproduktion, fossile Brennstoffe, die Förderkürzung*;

- цінова політика: *der Ölpreis, der Ölimporteur, steigende Preise, fallende Preise, der Preisverfall, der Benzinpreis, der Ölpreisverfall, der Ölpreisschock, der Absturz beim Ölpreis*;

- світова спільнота: *die Organisation Erdöl exportierender Staaten (OPEC), der Ölimporteur, die Opec-Mitglieder, importabhängig, der Konkurrent, die Internationale Energie-Agentur (IEA), das führende Opec-Land, die Opec-Gesandten, der Ölförderstaat*.

Звісно запропоновані лексико-тематичні групи не мають і, мабуть, не можуть мати чітко диференційованого характеру і можуть бути дещо іншими (вужчими чи ширшими) залежно від матеріалу дослідження.

Серед проаналізованих одиниць представлені терміни-складні слова, утворені шляхом складання двох (*der Benzinpreis, der Ölmarkt, der Preisverfall*) чи більше основ (*der Ölpreisverfall, der Ölpreisschock, der Ölmarktausblick*), терміни-словосполучення (безприйменикові: *ein Kollaps des Ölmarktes, eine Kürzung der Fördermenge* та прийменникові: *der Absturz beim Ölpreis, der Crash am Ölmarkt*) та терміни-аббревіатури (ініціальні: *OPEC, IEA* та комбінаторні: *die Sorte WTI*).

Серед двокомпонентних термінів-словосполучень, які найбільш поширені, виявлено наступні структурні моделі:

- прикметник / дісприкметник + іменник, наприклад: *makroökonomische Destabilisierung, steigende Preise, das führende Opec-Land*;

- іменник + іменник, наприклад: *eine Kürzung der Fördermenge, ein Kollaps des Ölmarktes*;

- іменник + прийменник + іменник, наприклад: *der Crash am Ölmarkt, der Absturz beim Ölpreis*;

- іменник + дієслово, наприклад: *den Markt stabilisieren, Öl fördern*.

У газетно-журнальних статтях присвячених світовій нафтовій кризі використовуються також ідіоматичні вислови, наприклад:

Der Ölpreis ist schon im Keller.

De facto hat Russland seine Partner mitten im weltweiten Ölpreisverfall einfach im Regen stehen lassen.

US-Schieferölfirmer sind dem Kreml ein Dorn im Auge.

Ölpreis und Aktienmärkte im freien Fall.

Застосування теорії термінологічного поля дає можливість говорити про окрему складову терміносистеми нафтової промисловості. Нафтові кризи ХХ ст., початку ХХІ та нова світова криза сьогодення ставлять поряд з основними розділами вивчення нафтової промисловості: «Історія нафтової промисловості», «Нафтовидобування», «Транспортування нафти», «Нафтопереробка» і «Нафтові кризи».

Проведений аналіз дозволяє зробити наступний **висновок**: виокремлення лексико-семантичного поля «Erdölkrise» – важливий чинник системної організації терміносистеми нафтової промисловості, оскільки вона відображає взаємозумовленість та ієрархічність понять нафтової галузі.

Результати теоретичних розвідок відкривають перспективи подальших ґрунтовних досліджень німецької термінології нафтової промисловості, а саме нафтових криз, їх наслідків для світової економіки, що безумовно знайде своє лексичне вираження в термінології та термінографії.

Література:

1. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. М.: Наука, 1974. 367 с.
2. Початок світової кризи? Що означає обвал ринків акцій, валюти і нафти. *Економічна правда*. 2020. 10 березня. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications>
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля. К, 2006. 716 с.
4. Ступин Л. П., Диброва К. Ю. Онтологические и гносеологические аспекты научной терминологии. Словообразовательная номинация в терминотемах и норме. Владивосток: ДВО АН ССР, 1987. С. 188–196.
5. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология : вопросы теории. 2-е изд. стер. М.: Наука, 1989. 246 с.
6. Шафиков С. Г. Теория семантического поля и компонентной семантики его единиц (учебное пособие). Уфа: Изд-во БашГУ, 1999. 88 с.
7. Eine Ölkrise der anderen Art. *Süddeutsche Zeitung*. 2020. 16. März. URL: <https://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/>
8. Seiffert L. Wortfeldtheorie und Strukturalismus: Studien zum Sprachgebrauch. Freidanks; Stuttgart u.a. : Kohlhammer, 1968. 160 s.